

TASVIRIY SAN'ATDA VITRAJ USLUBI

Otajonov Diyorbek

*Namangan davlat universiteti Tasviriy va amaliy san'at kafedrasi Rangtasvir
(dastgohli) yonalishi 4 bosqich talabasi*

Annotatsiya: *Ushbu maqolada mahobatli bezak san'atida muhim hisoblangan vitraj uslubining o'ziga xosligi haqida qayd etilgan. Vitraj uslubi bilan arxitektura va mahobatli rangtasvir sintezi, uyg'unlik muvaffaqiyatli amalga oshirilsa yaxshi natijalarga erishish mumkinligi haqida qayd etilgan*

Kalit so'zlar: *rangtasvir, vitraj, bezak, naqsh, arxitektura, shishasozlik, mozaika*

Tasviriy san'atning eng go'zal va rangdorli turlaridan biri vitrajdir. Arxitektura binolarining derazasi o'rnida bajarilib, bino inter'erini va ekster'erini bezashda keng foydalaniladi. Kuchli dekorativ bezaklikka ega. Vitrajning kuchi rangli shisha oyna hisobla- nadi. Bunga vitrajning san'at turi sifatida tarixiy rivojlanishga va zamonaviy vitrajning ko'p mamlakatlarda amalga oshirilayotganligi misol bo'la oladi. Rangli shisha oyna vitrajda tomoshabin ruhiyatiga kuchli ta'sir qilish xususiyatiga ega. Chunki vitraj odam ko'zi bilan quyosh nuri orasida bo'lib, shisha oynalar orqali yorug'lik o'tadi. Shuning uchun arxitektura binolarida yorqin rangtasvir sifatida ko'zga tashlanadi. Gotika arxitekturasida, soborlarda vitrajdan keng foydalanilgan. Zamonaviy binolarda ham u bezak va tasviriy san'at turi sifatida o'z qimmatini yo'qotmagan. Tabiiy ashyolar yog'och, tosh, metall kabilardan tashqari inson tomonidan yaratilgan sun'iy oyna shisha va oynaga rang berish amalda keng ishlatilib kelinmoqda. Zamonaviy shishasozlik sanoati istagan rangli oyna ishlab chiqarish imkoniyatiga ega. Shundan kelib chiqadiki, vitraj ishlab chiqarish ham keng imkoniyatlarga ega.

Vitraj oyna shisha o'ta yorqin rangli bo'lishidan tashqari, rangsiz ham bo'lishi mumkin. Rangli shishalar yordamida arxitekturada istalgan koloritli vitraj asari yaratish imkoniyatiga ega. U tasviriy yoki naqshinkor bezak ko'rinishida tasvir aks etgan shisha bo'lakchalari o'zaro bir biri bilan ulangan san'at asaridir. Deraza orqali tushayotgan quyosh nuri ta'siriga mo'ljallanib o'ziga xos kamalak ranglarda jilolanib binoga alohida chiroy beradi. Alohida shaklda kesilgan yoki har xil yo'llar bilan tayyorlangan shisha bo'lakchalari bir-biri bilan o'zaro qo'rg'oshin, latun, alyumin simlari, sintetik elim, sement beton yordamida yig'ilib birlashtiriladi. Vitraj bino ichini va ekster'erini (bino tashqarisini) bezatib turadi. Ba'zi hollarda mustaqil dastgohli san'at asari ko'rinishida ham bo'lishi (ko'rgazmalarda) mumkin. Bundan tashqari zamonaviy arxitektura qurilishida mahobatli bezak vitraji oddiy deraza ko'rinishida ham bo'ladi. U injener konstruktorlik va qurilish ashyolarida rangli

shishaning badiiy estetik tomonlaridan foydalanib yaratiladi. Umuman vitraj deganda rangli oynalar tushunilsa ham, vitraj tarixida ba'zi hollarda slyuda, yupqa marmar parchalari, farfor va hozirgi paytda sintetik smolalardan foydalanilganini bilamiz. Vitrajda rang esa, mavzu mazmunini va bezakni boyitib tomoshabinda taassurotni yanada kuchaytiradi. Ayniqsa, XIV - XV asrlarda gotika arxitektura vitrajlarida rangga e'tibor berilib keng foydalanilgan. Tarixdan ma'lumki, ba'zi hollarda rangsiz vitraj, ya'ni "grizayl" bitta rangda, yoki gravyura uslubida shisha oynalardan foydalanib bajaranganlar. Har qanday vitraj, agar u yuqori professional yuksak darajada bajarilgan bo'lsa, albatta umuminsoniy ahamiyatga egadir. Shuning uchun ham vitraj san'at, madaniyat saroylariga va jamoat binolariga mo'ljallanib loyihalashtiriladi.

Vitrajning bajarilishiga qarab qo'rg'oshin sim armaturali, latun sim armaturali, alyuminiy sim armaturali, sement beton bog'lovchi, yelimlangan vitraj turlariga bo'linishi mumkin. Keyingi yillarda injenerlar, rassomlarning izlanishi natijasida po'lat simli vitraj, payvandlash, quyma, shtampovka kabi turlarini sinovdan o'tkazish maqsadida yaratildi. Shuningdek, yangi texnologiyadan foydalanib ham yangi turlari yaratilishi mumkin. Vitraj ishlash texnologiyasi bir-necha bosqichdan iborat. Ya'ni, eskiz, rangli karton, kalka (shablon) nusxa, oyna yig'ish, oynalarni bloklarga joylashtirish va bino deraza(rama)siga montaj qilish kabi- lardir. Har bir bosqich katta mahoratni talab qiladi. Vitraj san'atining imkoniyatlari ijodkor, izlanuvchan rassomlar uchun kengdir. Vitraj rangli oyna shishalaridan o'tgan quyosh yoki suniy yorug'lik nuri kuchi ta'sirida bo'lib, o'ta dekorativ bezak asari sifatida namoyon bo'ladi. Yorug'lik nurining yorqinligi yoki pastligi vitraj asarini har xil ko'rinishlariga sabab bo'ladi. Ertalab, choshgohda va kechqurungi quyosh nuri ta'siri vitrajni har xil ko'rinishini ta'minlaydi. Shuningdek, vitraj arxitektura binosi quyoshga nisbatan joylashuvi ham katta ahamiyatga ega. Yuqoridagilarni e'tiborga olib vitraj kompozitsiyasining rang va turlaridan foydalanish maqsadga muvofiqdir. Mavzuga qarab rangli yoki chegaralangan ranglarda va rangsiz gravyura uslubida ham bo'lishi mumkin.

Mahobatli rangtasvirning mozaika, devoriy rasm, sgraffito va vitraj turlarini egallash fan dasturining keyingi bosqichlarida asta - sekin devoriy rasmlar turlarining plastik va zamonaviy uslublari bilan tanishtirilib boriladi. O'quv jarayoni ashyoda ishlash, kompozitsiya fani bilan uzviy bog'langan tarzda davom ettirilib, shuningdek, mahobatli rangtasvir kompozitsiyasining arxitektura binosidagi faoliyati, uni bino bilan uyg'unlashtirishni, devorda bajarish bosqichlarini o'rgatadi. Arxitekturani bezashda mahobatli rangtasvirning bir necha turlari mavjud: ya'ni, alfresco, rim mozaikasi, florensiya mozaikasi, sgraffito, rangli suvoqli inkmstatsiya, rangli levkas, klassik vitraj, alyuminiy armaturali vitraj, yelimlangan vitraj, betonli vitraj, quyma vitraj, mozaikali vitraj, kundal, silikatli rang-tasvir va boshqalar

sanaladi. Bu turlardan foydalanishda binoning vazifasiga, joylashishiga, muhitiga qarab belgilanishi mumkin. Har doim arxitektor bilan hamkorlikda arxitektura va mahobatli rangtasvir sintezi, uyg'unlik muvaffaqiyatli amalga oshirilsa yaxshi natijalarga erishish mumkin. Mahobatli bezak san'atining eng go'zal va rangdorli turlaridan biri vitrajdir. Arxitektura binolarining derazasi o'rnida bajarilib, bino intererini va ekster'erini bezashda keng qo'llaniladi. Har qanday vitraj, agar u yuqori professional yuksak darajada bajarilgan bo'lsa, albatta umuminsoniy ahamiyatga egadir. Shuning uchun ham vitraj san'at, madaniyat saroylariga va jamoat binolariga belgilangan loyihalashtiriladi. Vitrajning bajarilishiga qarab qo'rg'oshin sim armaturali, latun sim armaturali, alyuminiy sim armaturali, sement - beton bog'lovchi, yelimlangan vitraj turlariga bo'linishi mumkin. Vitraj binoning intererini va ekster'erini bezatib turadi. Bundan tashqari zamonaviy arxitektura qurilishida mahobatli bezak vitraji oddiy deraza ko'rinishida ham bo'ladi. U injener -konstruktorlik va qurilish ashyolarida rangli shishaning badiiy estetik tomonlaridan foydalanib yaratiladi. Umuman vitraj deganda rangli oynalar tushunilsa ham, vitraj tarixida ba'zi hollarda slyuda, yupqa marmar parchalari, farfor va bugungi kunda sintetik smolalardan foydalanilganini bilamiz.

Gotika arxitekturasida, soborlarda vitrajdan keng qo'llaniladi. Zamonaviy binolarda ham u bezak va tasviriy san'at turi sifatida o'z qimmatini yo'qotmagan. Tabiiy ashyolar - yog'och, tosh, metall kabilardan tashqari inson tomonidan yaratilgan sun'iy oyna shisha va oynaga rang berish amalda keng foydalanilib kelinmoqda. Zamonaviy shishasozlik sanoati xohlagan rangli oyna ishlab chiqarish sharoitiga ega. Shundan kelib chiqadiki, vitraj ishlab chiqarish ham keng ko'nikmalarga ega. Vitraj oyna shisha o'ta yorqin rangli bo'lishidan tashqari, rangsiz ham bo'lishi mumkin. Rangli shishalar yordamida arxitekturada istalgan koloritli vitraj asari yaratish ko'nikmasiga ega. U tasviriy yoki naqshinkor bezak ko'rinishida tasvir aks etgan shisha bo'lakchalari o'zaro bir - biri bilan ulangan san'at asaridir. Deraza yordamida tushayotgan quyosh nuri ta'siriga mo'ljallanib o'ziga xos kamalak ranglarda jilolanib binoga alohida chiroy beradi. Alohida shaklda kesilgan yoki har xil yo'llar bilan tayyorlangan shisha bo'lakchalari bir - biri bilan o'zaro qo'rg'oshin, latun, alyuminiy simlari, sintetik elim, sement beton yordamida yig'ilib birlashtiriladi.

Xulosa o'rnida shuni aytish joizki, har bir bosqich yuqori mahoratni talab qiladi. Vitraj san'atining ko'nikmalari ijodkor, izlanuvchan rassomlar uchun kengdir. Vitraj rangli oyna shishalaridan o'tgan quyosh yoki sun'iy yorug'lik nuri kuchi ta'sirida bo'lib, o'ta dekorativ bezak asari sifatida paydo bo'ladi. Yorug'lik nurining yorqinligi yoki pastligi vitraj asarini har xil ko'rinishlariga sabab bo'ladi. Shuningdek, vitraj arxitektura binosi derazalarining quyoshga nisbatan joylashuvi ham yuqori ahamiyatga ega.

ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Xudayberganov R.A. «Tasviriy san'atda rang». - T.: TDSI bosmoxonasi, 2004.
2. N.Normatov. «Ranglar yurtiga yo'1». -T.: «Noshir» nashr, 2013.
3. Xudayberganov R.A. «Rangshunoslik asoslari». - T.: G'.G'ulom. nashr. 2006.
4. Xudayberganov R.A. «Kompozitsiya». - T.: «Sharq», 2007.
5. Vinner A.V. "Monumental-dekorativ rangtasvirning materiallari va texnikasi". -M .: "San'at", 2003.